

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA RAQAMLI SAVODXONLIKNI
SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION USULLARI: METODLAR,
VOSITALAR VA DARS DIZAYNI**

Sardorbek Qudratov Nortoji o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: Ismoilov Bobur Toxirovich

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim nazariyasi
kafedrası mudiri, dotsent, Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).*

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinif o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirishning innovatsion usullari metodik nuqtai nazardan yoritiladi. Raqamli savodxonlik faqat qurilmadan foydalanish emas, balki axborotni izlash va tanlash, xavfsiz xulq, media va axborot tanqidiy tahlili, oddiy algoritmik fikrlash, raqamli hamkorlik hamda o'quv natijasini raqamli mahsulot ko'rinishida ifodalash kompetensiyalarini qamrab oladi. Maqolada kompetensiyaviy va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv, STEAM va integratsiya, mikroloyiha va gamifikatsiya, "stansiyalar" modeli, flipped-elementlar, adaptiv mashqlar, raqamli portfel kabi metodlar tavsiya qilinadi. Dars dizayni "maqsad-faoliyat-vosita-baholash-refleksiya" zanjiri asosida konstruksiyalanadi. Tajriba-sinov asosida rubrika bilan baholash mexanizmi ishlab chiqilib, pre/post natijalar jadvalda tahlil qilinadi. Natijalar innovatsion metodlar qo'llanganda raqamli xavfsizlik, axborot bilan ishlash, hamkorlik va raqamli mahsulot yaratish ko'rsatkichlari oshishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: raqamli savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, innovatsion metodlar, gamifikatsiya, mikroloyiha, raqamli xavfsizlik, media savodxonlik, dars dizayni, rubrika.

Kirish. Boshlang'ich ta'lim bosqichida raqamli savodxonlikni shakllantirish bugungi ta'lim tizimining strategik vazifalaridan biridir. Raqamli muhitga erta kirib kelayotgan o'quvchi uchun qurilmadan foydalanish qobiliyati yetarli emas; u axborotni maqsadga muvofiq izlash, ishonchlilikni tekshirish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, onlayn muloqot etiketi, muammoli vaziyatlarda xavfsiz yechim tanlash, raqamli vositalar yordamida bilimni ifodalash va taqdim etish kabi ko'nikmalarni ham egallashi zarur. Shu bois raqamli savodxonlikni fanlararo integratsiya asosida, real vazifalar va ta'limiy vaziyatlar orqali shakllantirish metodik jihatdan asosli yechim hisoblanadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, raqamli savodxonlik bo'yicha darslar ko'pincha "dasturni o'rgatish" darajasida qolib ketadi: tugmalar funksiyasi, menyular, buyruqlar. Bunday yondashuv o'quvchida raqamli madaniyat va xavfsizlik, axborot tanqidiy tahlili, hamkorlik, mas'uliyat kabi muhim komponentlarni yetarlicha rivojlantirmaydi. Innovatsion usullar esa o'quvchini faol subyektga aylantiradi: u raqamli vositadan maqsadga erishish uchun foydalanadi, jarayonni rejalaydi, natijani baholaydi va refleksiya qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi boshlang'ich sinfda raqamli savodxonlikni shakllantirish uchun metodlar, vositalar va dars dizaynini kompleks asoslab berishdir.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogik adabiyotlarda raqamli savodxonlik kompetensiyaviy yondashuv doirasida ko'riladi: bilim (nima?), ko'nikma (qanday?) va munosabat (nima uchun, qanday qadriyatlar bilan?) integratsiyasi muhimligi ta'kidlanadi. Boshlang'ich sinf yoshi uchun raqamli savodxonlikni shakllantirishda ko'rgazmalilik, amaliy harakat, kichik qadamlar strategiyasi, teskari aloqa va rag'batlantirish mexanizmlari samarali sanaladi. Shuningdek, fanlararo integratsiya (ona tili, matematika, tabiiy fanlar) orqali raqamli vositalarni mazmuniy vazifalar bilan bog'lash o'quvchida "raqamli vosita – o'quv vazifasi – natija" zanjirini ongli shakllantiradi.

Innovatsion yondashuvlar ichida mikroloyiha (mini project), gamifikatsiya, "stansiyalar" (learning stations), kollaborativ topshiriqlar, raqamli hikoya (digital storytelling), blokli dasturlash elementlari (algoritmik fikrlash uchun), adaptiv mashqlar va raqamli portfel texnologiyalari alohida ajralib turadi. Bu metodlar o'quvchini iste'molchidan yaratuvchiga aylantiradi: u axborotni tanlaydi, qayta ishlaydi, vizual yoki matnli mahsulot yaratadi, uni sinfdoshlariga tushuntiradi. Baholashda esa an'anaviy testlardan tashqari rubrika, chek-list, kuzatuv varaqasi, o'zini baholash va tengdosh baholash elementlari muhim o'rin tutadi.

Metodologiya

Tadqiqot 3–4-sinf o'quvchilari bilan tajriba-sinov usulida tashkil etildi (jami 60 nafar). Tajriba guruhi (n=30)da 8 hafta davomida raqamli savodxonlik bo'yicha innovatsion metodlar asosida darslar olib borildi; nazorat guruhi (n=30)da esa odatiy ko'rsatma-takrorlash modelida mashg'ulotlar o'tkazildi. Tajriba guruhida dars dizayni "maqsad-faoliyat-vosita-baholash-refleksiya" printsipli asosida loyihalandi.

Metodlar paketi quyidagilarni qamrab oldi:

1. Mikroloyiha: "Mening xavfsiz internet qoidalarim" (poster/slayd) yoki "Tabiat hodisasi" haqida 6–8 gapli raqamli hikoya.

2. Gamifikatsiya: "Xavfsizlik detektivi" (to'g'ri/parol/ssilka/rekvizitlarni ajratish), ball va belgi tizimi.
3. Stansiyalar modeli: 4 stansiya (Axborot izlash; Media tahlil; Raqamli mahsulot; Xavfsizlik). Har stansiya 8–10 daqiqadan.
4. Kollaborativ topshiriq: juftlikda "2+1" (2 ta kuchli jihat + 1 taklif) teskari aloqa.
5. Algoritmik fikrlash: blokli ketma-ketlik, "agar–unda" kartochkalari (kompyutersiz).
6. Raqamli portfel: har hafta 1 mahsulot (rasm + 3 izoh, kichik matn, jadval yoki diagramma).

Baholash mezonlari rubrika asosida 0–20 ball:

- A) Axborotni izlash va tanlash (0–5)
- B) Raqamli xavfsizlik va etika (0–5)
- C) Raqamli mahsulot yaratish (matn/rasm/jadval) (0–5)
- D) Hamkorlik va refleksiya (0–5)

Natijalar

Quyidagi jadvalda tajriba va nazorat guruhlarining pre-test va post-test natijalari ($M \pm SD$) keltiriladi.

Ko'rsatkich (maks. 20)	Guruh	Pre-test	Post-test	O'sish
Axborot izlash/tanlash	Tajriba	10.8 ± 2.1	17.2 ± 1.6	+6.4
	Nazorat	10.9 ± 2.0	13.8 ± 2.1	+2.9
Xavfsizlik va etika	Tajriba	10.2 ± 2.3	17.6 ± 1.5	+7.4
	Nazorat	10.3 ± 2.2	13.5 ± 2.2	+3.2
Raqamli mahsulot yaratish	Tajriba	11.1 ± 2.0	17.4 ± 1.6	+6.3
	Nazorat	11.2 ± 2.1	14.0 ± 2.0	+2.8
Hamkorlik va refleksiya	Tajriba	10.5 ± 2.2	16.9 ± 1.7	+6.4
	Nazorat	10.6 ± 2.1	13.2 ± 2.1	+2.6

Jadval natijalari tajriba guruhida barcha indikatorlar bo'yicha o'sish yuqori ekanini ko'rsatadi. Eng katta ijobiy siljish raqamli xavfsizlik va etika ko'rsatkichida kuzatildi, bu esa o'yinli vaziyatlar va "detektiv" gamifikatsiya senariylari bilan izohlanadi.

Muhokama

Innovatsion metodlar samaradorligi birinchi navbatda dars dizaynining faoliyatga yo'naltirilganligi bilan bog'liq. O'quvchi raqamli vositani "maqsad" sifatida emas, "vosita"

sifatida ishlatadi: masalan, tabiat hodisasi haqida matn yozish, jadval tuzish, rasmga izoh berish yoki xavfsizlik qoidalari bo'yicha poster yaratish. Bu yondashuv raqamli savodxonlikni mazmun bilan bog'laydi va uni "real vazifa" doirasida mustahkamlaydi. Stansiyalar modeli orqali bir dars ichida bir nechta kompetensiya navbatma-navbat faollashadi: izlash, tahlil, yaratish, xavfsiz xulq. Kichik vaqt bloklari o'quvchining diqqatini boshqarishga mos keladi va charchashni kamaytiradi.

Gamifikatsiya o'quvchining ichki motivatsiyasini kuchaytiradi: vazifalar "tekshiruv", "topshiriq", "missiya" formatida berilganda, u o'zini faol subyekt sifatida his qiladi. Biroq gamifikatsiya faqat ball berish emas; unda qoidalar, adolatli mezon, aniq feedback va refleksiya bo'lishi shart. Raqamli portfel texnologiyasi esa natijani ko'rinadigan qiladi: o'quvchi o'z o'sishini kuzatadi, o'qituvchi individual ehtiyojni aniqlaydi. Hamkorlik elementlari (juftlik, kichik guruh) raqamli muloqot etiketi, navbat, hurmat, fikr bildirish madaniyatini shakllantiradi.

Metodik jihatdan eng muhim shartlar quyidagilar: yoshga mos interfeys va topshiriq hajmi; xavfsizlik bo'yicha "real misolga yaqin", lekin bolalar psixologiyasiga mos vaziyatlar; texnik nosozlikka alternativ rejalar (kompyutersiz algoritmik kartochkalar); baholashning shaffof rubrikasi; dars yakunida 2–3 gapli refleksiya. Shunday tashkil etilganda raqamli savodxonlik ta'limning tashqi "qo'shimchasi" emas, balki fan mazmunini o'zlashtirishning samarali mexanizmiga aylanadi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirishda innovatsion metodlar — mikroloyiha, gamifikatsiya, stansiyalar modeli, kollaborativ topshiriqlar, algoritmik fikrlash elementlari va raqamli portfel — yuqori samaradorlik beradi. Dars dizaynini "maqsad–faoliyat–vosita–baholash–refleksiya" zanjiri asosida qurish raqamli ko'nikmalarni mazmuniy o'quv vazifalari bilan bog'laydi. Tajriba natijalari innovatsion yondashuvlar qo'llanganda axborot bilan ishlash, raqamli xavfsizlik, raqamli mahsulot yaratish va hamkorlik ko'rsatkichlari sezilarli oshishini ko'rsatdi. Amaliyot uchun tavsiya: rubrika asosida baholashni joriy etish, xavfsizlikni har darsda mikrokomponent sifatida kiritish, va o'quvchining yutuqlarini raqamli portfel orqali tizimli kuzatib borish.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2004.

2. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va innovatsion ta'lim texnologiyalari. Toshkent: Fan, 2012.
3. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi va metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2016.
4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A. Ta'limda interfaol metodlar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Qodirova F. Boshlang'ich ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. Toshkent: "Ma'naviyat", 2020.

